

ČERNÁ KOSTKA PRO MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ

Lea Prchalová, Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě

Potřebnost příjemné a kapacitně vyhovující budovy pro krajskou knihovnu jistě není nutné zvláště zdůvodňovat. Nejen v Moravskoslezském kraji je známo, že umístění vznikající Státní studijní knihovny v Ostravě do budovy Nové radnice v roce 1951 bylo provizorní se záměrem postarat se o vhodné prostory nejpозději do 10 let. Z uvedeného vyplývá, že „provizorní“ znamená mnohem déle než „dočasný“¹

Postupem času sice došlo k několika změnám k lepšímu, zásadní prostorový problém se však táhne do dnešních dnů. Neexistující volný výběr, studovna pouze se 40 místy, přetížená elektrická síť, v níž každý přidávaný počítač hrozí kolapsem celého systému, miniaturní šatna bez šancí umístit současně svrchníky a batohy, jedno společné sociální zařízení pro návštěvníky i zaměstnance, přeplněné sklady, v nichž se daří lépe odvlhčovačům než knihám atd. atd.

Řešení hledaly již minulé manažerské generace. V šedesátých letech 20. století vznikla nedochovaná studie a model vědecké knihovny a v sedmdesátých letech se uvažovalo o přístavbě radnice s garážemi a knihovnou. Později přicházely v úvahu staré objekty, např. výstavní pavilón na Černé louce, budova dnešní Janáčkovy konzervatoře či prodejna nábytku na ul. Sokolská, které však vyžadovaly rozsáhlé rekonstrukce a přitom nebyly dimenzovány pro tak velkou knihovnu. Naděje svitla knihovně také v roce 1999, kdy byla zpracována studie přestavby nedokončeného objektu (původně určeného pro krajský výbor KSČ) na administrativní, společenské a kulturní centrum Ostravy s knihovnou. Akce se však z finančních důvodů nezrealizovala. Ve srovnání s připravovanou novostavbou se na tehdy oplakávanou situaci dnes díváme pozitivně. Knihovna získá samostatnou moderní budovu.

O novostavbě rozhodlo krajské zastupitelstvo necelý rok poté, co se zřizovatelem knihovny stal Moravskoslezský kraj. Ve stejném roce 2002 byla vybrána lokalita, a to na ul. 28. října proti Domu kultury města Ostravy. Vlastník převážné části parcel města Ostrava vyšlo knihovně vstříc a po-

¹ Sovětská okupace trvala od srpna 1968 do června 1991. Po invazi nazvali Sověti svůj pobyt jako „dočasný“.

zemky zapůjčilo s příslibem jejich budoucího darování. Zvolené místo krajské knihovně velmi vyhovuje, neboť se nachází mimo zátopovou oblast, pár minut chůze od obchodního centra Karolina a budoucí Nové Karoliny (dle projektu arch. R. Koolhaase). Lokalita nedaleko středu města se vyznačuje výbornou dopravní obslužností jak městskou hromadnou dopravou, tak autobusovými či vlakovými spoji. Další výhodou je poloha na trase studentů mezi Ekonomickou fakultou VŠB-TUO a kolejemi. Rovněž hladina spodních vod, která leckde v Ostravě komplikuje výstavbu, umožňuje bez mimořádných konstrukčních zásahů existenci dvou podzemních podlaží.

Členěním budovy do pater se sice tým pracovníků knihovny specifikujících požadavky na novou budovu příliš nezabýval, vždy jsme však uvažovali o dvou podzemních podlažích pro sklad knihovního fondu. (V našich představách figurovala pětipodlažní budova.) Stavební program pochopitelně vyplýval z funkcí krajské vědecké knihovny, ze složení uživatelů a dále z pokynu zřizovatele zajistit „pouze“ knihovnicko-informační činnosti.

Stručný výčet funkcí Moravskoslezské vědecké knihovny v Ostravě lze shrnout následovně:

- garant za trvalé uchovávání, bibliografické zpracovávání a zpřístupňování dokumentů publikovaných v Moravskoslezském kraji,
- centrum Moravskoslezského kraje pro zpracovávání, uchovávání a zpřístupňování české odborné literatury i beletrie, veškerých českých periodik, tuzemských norem a patentových spisů, zahraniční odborné literatury – zejména s environmentální problematikou a dalších typů dokumentů včetně zvukových, audiovizuálních a elektronických dokumentů,
- místo veřejného přístupu k internetu, a tudíž k českým i zahraničním vzdáleným elektronickým informačním zdrojům,
- krajský partner knihoven při meziknihovních výpůjčních a reprografických službách,
- organizátor regionálních funkcí knihoven v kraji,
- poskytovatel vzdělávacích akcí pro pracovníky knihoven a informačních pracovišť,
- organizátor kulturních a vzdělávacích akcí pro veřejnost, partnerská knihovna Goethe-Institutu v Praze,
- správce Digitální knihovny Moravskoslezského kraje.

Některé funkce mají přímý dopad na prostorovou náročnost, jiné, prostorově nenáročné, vyžadují speciální technologické či interiérové vybavení. Volný výběr je dimenzován pro cca 150 000 nejnovějších publikací. Uzavřené sklady jsou předurčeny konzervační povinností příjemce regionálního povinného výtisku monografií a celostátního povinného výtisku periodik i existencí dokumentů nevhodných do volného výběru. Pro studovny

byla požadována maximální flexibilita prostoru, která je však naplněna pouze částečně. Prostor sice není rozdělen příčkami, ze statických důvodů však není možno měnit ustavení regálů.

Stavební program určil trasy publikací, návštěvníků knihovny a zaměstnanců, stanovil kontrolní bod z hlediska ochrany fondů i přístupu veřejnosti. Velká diskuse se týkala míry chránění prostoru, přesněji zda zpřístupňovat knihovnu bez registrace či nikoliv. Převážily obavy nad zneužíváním prostoru, a tak návrh počítá s kompromisem. Bez registrace zůstává recepce s informační službou, konferenční sál, školící místnost, kavárna, veřejný internet (místa k stání), centrální vracírna a výstavní prostor. Volný výběr, půjčovna a studovny, tj. 2.–6. podlaží předpokládají zpoplatněnou registraci, ať již jednorázovou nebo dlouhodobou. Sklady knihovního fondu v 1. a 2. podzemním podlaží a pracoviště v 7. a 8. nadzemním podlaží nejsou pochopitelně vůbec určena pro návštěvníky. Fond bude chráněn elektromagnetickými páskami a detekční branky budou umístěny u obou vstupů do budovy – hlavního i zásobovacího.

Druhou kontroverzní oblastí při sestavování zadání nové knihovny byla míra nasazení automatizace, zejména automatů k vracení publikací, které většinou neumí odhalit poškození dokumentu. Vzhledem k tomu, že krajská vědecká knihovna není knihovnou ryze univerzitní (vysokoškoláci představují polovinu uživatelů) ani parlamentní, a tudíž nepředpokládáme nepřetržitý provoz, zvítězilo používání externích automatů. Zajištění trvalého přístupu k internetu z informačních kiosků a vracení publikací automatem umístěným na plášti budovy. Knihovní fond je již dva roky čipován se záměrem dokončit toto značení do otevření novostavby, aby bylo mj. možno nasadit výpůjční automaty, automaty k vracení, automatizovat revize fondu i kontroly ve volném výběru.

Další vášně mezi knihovníky propukaly nad poměrem kompaktních regálů ku klasickým a umístěním běžného ročníku všech periodik do volného výběru. Opakované krádeže (přes instalaci 4 kamer) nás dnes totiž nutí půjčovat mnoho titulů jen adresně. Uspořádání studoven bude určitě znovu diskutováno před dokončením stavby. Rozmístění kanceláří proběhlo v naprostém klidu a konsensu s provozními potřebami knihovny. Horší situace nastala při projekci vybavení kanceláří. Vnímání pracovního prostředí je vždy subjektivní, takže se střetly názory již v přípravném týmu. Bohužel se také doposud velmi liší představa vedení knihovny o barevném ladění nábytku a jeho uspořádání od představy architekta. Další dramatická jednání jsou ještě před námi.

Celkem bylo do stavebního programu zahrnuto přes 60 místností, přičemž pouze plocha šesti z nich – dvou suterénních skladů 5260 m², volného výběru 1300 m², vestibulu 400 m², výstavního prostoru 65 m² a půjčovny

dokumentů 120 m² včetně OPAC – se stala závazným ukazatelem stavebního programu. Kapacita budovy byla vymezena především očekávanou denní návštěvností 1000 osobami, 400 studijními místy, 100 zaměstnanci, úložitostí 2 mil. publikací, tj. dvojnásobku současného stavu knihovního fondu a celkovou plochou cca 15 000 m².

V roce 2004 proběhla soutěž na zpracování návrhu urbanistického, architektonického, technického a provozního řešení novostavby². O podklady se přihlásilo 83 zájemců z České republiky i zahraničí, např. z Irska, Nizozemí a Velké Británie, cizinci však nakonec nesoutěžili. K 15. 9. 2004, kdy bylo přijímání návrhů uzavřeno, se sešlo 43 soutěžních návrhů, z nichž však bohužel 12 nevyhovělo z důvodů porušení anonymity nebo nedodržení závazných ukazatelů stavebního programu. Zvítězila studie Černé kostky akad. arch. L. Kuby, Ing. M.A. T. Pilaře a spoluautorů L. Lachmanové a J. Kratochvíla. Architekti zvolili koncepci solitérního hranolu mírně pootočeného v porovnání s okolní ortogonální zástavbou. Lehce vyvýšená Černá kostka – pevná schránka vědění symbolizuje svou průhledností otevřenost veřejnosti. Hranol obklopený vodní plochou má současně působit monumentálně a přinášet pocit nadčasovosti a solidnosti. V komentářích návštěvníků výstavy soutěžních návrhů v ostravském Domě umění občas zazněly úvahy o souvislosti Černé kostky s černým antracitem, který byl v ostravsko-karvinském revíru po desetiletí dobýván. Architekti však prý o této podobnosti nikdy neuvažovali.

Vybrané parametry budovy:

- užitná plocha: 15 743 m² (z toho suterén 8.690 m²)
 - obestavěný prostor: 90 011 m³
- 2 podzemní a 8 nadzemních podlaží
- knihovní fond: 2 000 000 svazků
 - denní návštěvnost: 1 000 osob
 - studijní místa: 400
 - konferenční sál: 100 osob
 - školicí místnost: 30 osob

Atraktivita místa vyvolala problém nedostatku parkovacích míst – knihovna bude stát na ploše, kde se dlouhodobě toleruje parkování návštěvníků kulturních akcí, Finančního ředitelství v Ostravě i obyvatel, a tak později uzrálo rozhodnutí o současné výstavbě podzemního parkovacího objektu s kapacitou 346 míst, z nichž necelá polovina je plánována pro knihovnu. Ačkoliv je parkovací dům koncipován jako samostatně provozovatelný ob-

² Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě : Soutěž o návrh na zpracování urbanistického, architektonického, technického a provozního řešení novostavby. ISBN 80-7054-107-5.

jekt, jeho vjezd je shodný s vjezdem pro služební auta a zásobování knihovny a parkoviště navazují na suterénní prostory knihovny. Bylo proto nutné upravit projekt knihovny, který počítal s nadzemním stáním a se skutečností, že navazující suterénní prostor bude vyplněn.

Zpracování projektové dokumentace ateliérem Kuba, Pilař architekti probíhalo v letech 2005–2006, stavební povolení k výstavbě knihovny nabylo právní moci 27. 7. 2006. Jelikož se výše investice do novostavby knihovny vyšplhala v průběhu projekčních prací na 1,2 mld. Kč, prožili jsme rok 2007 ve znamení analýz modelů „ufinancovatelnosti“ obou projektů a intenzivního zajišťování finančních prostředků. Došlo také k drobným zlevňujícím projekčním změnám. Investorem knihovny i integrovaného parkovacího objektu je Moravskoslezský kraj, který se rozhodl pro financování výstavby ze tří zdrojů – ze strukturálních fondů Evropské unie, státního rozpočtu a krajského rozpočtu, přičemž parkovací dům bude hrazen pouze z rozpočtu Moravskoslezského kraje (300 mil. Kč). Složitost financování ze tří zdrojů při respektování tří různých pravidel asi není třeba komentovat. Je to však cesta, jak konečně postavit v Ostravě samostatnou budovu vědecké knihovny.

Za zlomový moment po řadě jednání hejtmana MSK Ing. E. Tošenovského s vládními představiteli lze považovat usnesení vlády ze dne 26. 3. 2008, v němž vláda schválila výstavbu Moravskoslezské vědecké knihovny v Ostravě a zahrnula ji do programu Ministerstva kultury, konkrétně do podprogramu 234 212 Podpora reprodukce a obnovy materiálně technické základny regionálních kulturních zařízení. Schválila také podíl účasti státního rozpočtu ve výši maximálně 490 mil. Kč, tj. 32,67 % celkových plánovaných nákladů stavby.

Financování do výše 600 mil. Kč se předpokládá z Regionálního operačního programu NUTS II Moravskoslezsko. Prioritní osa 2 – Podpora prosperity regionu. Oblast podpory 2.1 – Infrastruktura veřejných služeb. Dílčí oblast 2.1.4 – Podpora rozvoje veřejných informačních služeb poskytovaných knihovnami. Vzhledem k výši investice převyšující 50 mil. EUR je nutno, aby žádost schválila Evropská komise.

V době přípravy tohoto sborníku je vyhlášeno výběrové řízení na dodavatele stavby a žádost o podporu novostavby knihovny čeká v Bruselu na posouzení. Doufejme, že výsledek bude v obou směrech pozitivní a na podzim bude výstavba knihovny zahájena. Její dokončení je plánováno na rok 2010.